

ØM ØVER NA TE DENKEN

ØM ØVER NA TE DENKEN

6
EEN DIGITALE OVERHEID HEEFT AANDACHT VOOR REDZAAMHEID BURGER
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
Corien Prins

10
GEMEENTERAADSLEDEN SPELEN EEN PERMANENTE UITWEDSTRIJD TEGEN DE REGIO
Raad voor het Openbaar Bestuur
Milo Schoenmaker en Michael Mekel

14
ENERGIENEUTRAAL, EN WEL NU! OVER ZORGVULDIGHEID IN TIJDEN VAN VERANDERING
Planbureau voor de Leefomgeving
Hans Mommaas

18
GEZIEN EN GEHOORD
Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving
Willemijn van der Zwaard

22
DE VERBINDENDE KRACHT VAN LANDSCHAP
Raad voor de leefomgeving en infrastructuur
Jan Jaap de Graeff

26
VERSCHILLEND HANDIG OPGELEID IN DE GEMEENTE
Sociaal en Cultureel Planbureau
Paul Dekker

30
DATA ALS BASIS VOOR PUBLIEK VERTROUWEN
Centraal Bureau voor de Statistiek
Tjark Tjin-A-Tsoi

34
DURF TE VRAGEN
Rathenau Instituut
Melanie Peters

VOOR WOORD

OM OVER NA TE DENKEN

Tips voor nu en later

Besturen is een vak. Veel van de vaardigheden leer je in de praktijk, door veel te luisteren, vragen te stellen, door goed te kijken hoe anderen het doen en door ervaringen uit te wisselen met andere bestuurders. En soms doe je ook dingen 'op gevoel'. Niets mis mee.

Maar toch, alleen met gevoel kom je er niet. Steeds vaker is gedegen onderzoek en kennis nodig om de lokale opgaven goed aan te kunnen pakken. Kennis over de opgaven van nu en de toekomstige opgaven voor gemeenten. De uitdaging daarbij is: hoe kunnen we wetenschap, beleid en praktijk beter met elkaar verbinden?

Afgelopen voorjaar heeft de VNG een aantal belangrijke adviesorganen van de rijksoverheid gevraagd of zij willen bijdragen aan de kennisontwikkeling bij gemeenten. Ze zijn daar allemaal van harte toe bereid. De komende jaren gaan we samen onderzoeken hoe deze bijdrage gerealiseerd kan worden.

In dit boekje is een aantal korte bijdragen van adviesorganen bijeengebracht. Het betreft allemaal onderwerpen die relevant zijn voor lokale bestuurders en de lokale bestuurspraktijk. Sommige om direct mee aan de slag te gaan, andere om goed over na te denken.

Dit boekje markeert tevens de start van de ontwikkeling van een nieuwe meerjarenvisie met gemeenten.

Na de zomer gaat de VNG daarover graag met u in gesprek. Dit doen we opnieuw bij u in de regio, in nauwe samenwerking met de provinciale VNG-afdelingen. Op de Algemene Ledenvergadering in 2019 zullen we het resultaat van die rondgang door het land presenteren.

Voor nu feliciteer ik alle (nieuwe) wethouders en raadsleden met hun nieuwe en uitdagende werk. Ik zie er naar uit u dit najaar te ontmoeten en samen te werken aan een betekenisvolle agenda voor de komende jaren.

Jantine Kriens
Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Algemeen Directeur

WETENSCHAPPELIJKE RAAD
VOOR HET REGERINGSBELEID

Corien Prins *voorzitter*

EEN DIGITALE ØVERHEID

EEN DIGITALE OVERHEID HEEFT AANDACHT VOOR REDZAAMHEID BURGER

VAN EOVERHEID NAAR IOVERHEID

Een moderne overheid communiceert langs digitale weg met burgers en ondernemingen en biedt steeds meer diensten online aan. Dat geldt ook voor gemeenten. Informatie- en communicatietechnologie (ICT) wordt ingezet om de (lokale) overheid onder meer effectiever, klantvriendelijker en toegankelijker te maken. Kenmerkend hierbij is dat gegevens worden gedeeld met verschillende diensten binnen een gemeente dan wel met andere overheidsorganisaties.

WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID

Corien Prins — *voorzitter*

Al in 2011 adviseerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) de overheid om de stap naar digitalisering niet alleen te benaderen vanuit de gebruikte systemen, maar vooral ook vanuit de data die worden verzameld, verwerkt en met andere instanties worden gedeeld. De WRR sprak van een *iOverheid* in plaats van een eOverheid. Met deze term heeft de WRR willen aangeven dat een overheid is ontstaan die zich kenmerkt door nieuwe informatiestromen en -netwerken.

Deze iOverheid is vanzelf ontstaan, stapje voor stapje, zonder dat er een concept aan ten grondslag heeft gelegen. Ze brengt echter vergaande veranderingen in de relatie tussen burgers en overheden met zich mee. Nu, anno 2018, blijkt nog prominenter dat zich achter talloze individuele toepassingen en systemen ontelbare informatiestromen bevinden. Informatiestromen binnen en tussen de verschillende overheden, op lokaal en nationaal niveau en op Europees en internationaal niveau.

IOVERHEID DWINGT TOT ANDERE MANIER VAN KIJKEN

Wil de Nederlandse overheid, ook op gemeentelijk niveau, de verdere digitalisering in goede banen leiden, dan is het kortom cruciaal daarbij niet uit te gaan van individuele applicaties. Het gaat er vooral om te kijken naar:

1 *het vernetwerken van informatie, ofwel het gezamenlijk gebruik en beheer van informatie in een netwerk van actoren,*

2 *informatiebewerking, ofwel het creëren van nieuwe informatie en profielen op basis van verschillende bronnen uit verschillende contexten en*

3 *het voeren van preventief en proactief beleid op basis van informatie, ofwel het actief ingrijpen in de samenleving op basis van berekende risico's.*

Processen van informatieverwerking en -gebruik zijn immers van grote invloed op het karakter en de betrouwbaarheid van de informatie waarop de iOverheid draait. Daarbij gaat het erom alert te zijn op de kwaliteit van de informatie en de vraag wie daar verantwoordelijk voor is.

AANDACHT VOOR RELATIE BURGER-IOVERHEID NOODZAKELIJK

Met de inzet van ICT raken steeds meer systemen, en de daarbinnen beschikbare gegevens, dus met elkaar verknoopt en van elkaar afhankelijk. Met gevolgen voor bijvoorbeeld de privacy van burgers, maar evenzeer voor andere nieuwe kwetsbaarheden. En daarbij gaat het niet alleen om kwetsbaarheid in de zin van de uitval van systemen of een hack. De vraag is ook of de digitale dienstverlening wel voldoende voor alle burgers toegankelijk blijft. Gaat de overheid bijvoorbeeld niet te veel uit van de zelfredzaamheid van burgers? Het is belangrijk dat overheden zich bewust zijn van deze vraagstukken rond de digitale of informatieoverheid.

Natuurlijk: de toenemende digitalisering van de overheid haakt aan bij de behoeften van burgers en bedrijven, die eveneens in toenemende mate digitaal actief zijn. Zij willen van achter de computer –op het moment waarop het hen uitkomt – een vergunning aanvragen, een afspraak inplannen of per email een vraag stellen.

Tegelijkertijd moet de overheid zich ervan bewust zijn dat zij met haar digitale dienstverlening zwaardere eisen is gaan stellen aan de redzaamheid van burgers. Eisen waaraan lang niet iedereen kan voldoen. In zijn rapport 'Weten is nog geen doen' pleit de WRR voor een overheid die een realistisch perspectief hanteert voor het doen-vermogen van burgers. Zo'n realistisch perspectief draagt bovendien bij aan de legitimiteit van de overheid zelf. Doenvermogen geldt zeker ook voor de digitale interactie tussen burger en overheid. Een realistisch perspectief op wat in dit verband van burgers gevraagd kan worden betekent dat er ook aandacht is voor wat van burgers met het oog op digitale communicatie en het afhandelen van allerhande zaken via internet verwacht mag worden. Bovendien betekent de iOverheid evenzeer dat de overheid verantwoordelijkheid neemt om mensen te helpen digitaal vaardiger te worden. Kortom: aandacht voor zowel digitaal doenvermogen als ruimte voor interactie met de overheid langs andere dan de digitale weg.

Digitaal doenvermogen veronderstelt dat de overheid een grote mate van openheid en transparantie betracht richting burgers om zo burgers ook in de digitale wereld voldoende positie te geven. Dat betekent dat burgers inzicht krijgen in de informatie die over hen is verzameld, evenals de mogelijkheid om die informatie waar nodig te corrigeren. Fouten in de informatienetwerken van de overheid kunnen voor individuele burgers soms grote gevolgen hebben. Zeker in de gevallen dat de overheid in netwerken dan wel ketens werkt, blijkt de rechtsbescherming voor burgers nog lang niet te zijn aangepast op die ketens. Ook recent onderzoek laat zien dat hier nadrukkelijk stappen gezet moeten worden.

Kortom, de overheid moet absoluut de kansen van digitalisering grijpen. Tegelijkertijd dient ze daarbij ook rekenschap te geven van de risico's die een iOverheid met zich meebrengt en deze moeten adresseren. En ten slotte zal de overheid concreet invulling moeten geven aan digitaal doen-vermogen van burgers.

RAAD VOOR HET
OPENBAAR BESTUUR

Milo Schoenmaker — *plaatsvervangend voorzitter*

Michael Mekel — *senior adviseur*

UITWEDSTRIJD TEGEN DE REGIO

GEMEENTERAADSLEDEN SPELEN EEN PERMANENTE UITWEDSTRIJD TEGEN DE REGIO

"Raadsleden hebben grip noch invloed op regionale samenwerking."
"Raadsleden, actief in regio, horen niets van hun collega's."

Zomaar wat citaten naar aanleiding van onderzoek door de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. Uit de berichten spreekt zorg. Het gaat niet goed, vinden de decentrale volksvertegenwoordigers.

RAAD VOOR HET OPENBAAR BESTUUR

Milo Schoenmaker — *plaatsvervangend voorzitter*
Michael Mekel — *senior adviseur*

De mate van invloed en controle door gemeenteraadsleden - laten we dit voor het gemak noemen: democratische legitimiteit - op regionale samenwerking wordt als gebrekkig ervaren. De Raad voor het Openbaar Bestuur bracht hierover in 2015 zijn advies *Wisselwerking* uit. In deze bijdrage gaan we in op de vraag hoe de legitimiteit van regionale samenwerking kan worden behouden en het liefst kan worden vergroot.

THUISVOORDEEL

We kennen allemaal wel het fenomeen 'thuisvoordeel', namelijk dat teams meer punten behalen tijdens thuiswedstrijden dan tijdens uitwedstrijden. U herkent het wel:

- *De spelers zijn uitgerust omdat ze geen lange reis hoeven te maken.*
- *Ze kennen de grasmat en het stadion goed.*
- *Een club die thuis speelt is in het voordeel door 'de 12e man'.*

De voetbalclub Liverpool maakt echt werk van het thuisvoordeel. Zo is de bezoekende kleedkamer nauwelijks geïsoleerd voor het geluid zodat het kolkende Anfield de tegenstander al voor de wedstrijd de stuipen op het lijf jaagt.

De vloer in de Liverpoolkleedkamer is belegd met ruwe tegels zodat de spelers niet kunnen uitglijden. Aan de overzijde is er geen antislipvloer en... hij wordt voor de wedstrijd nog lekker gladgeboend. De bezoekende kleedkamer is trouwens veel groter om de samenhorigheid en teamspirit zo laag mogelijk te houden. En *last but not least* is de deuropening aan Liverpoolzijde opvallend kleiner dan bij de bezoekers. Zo lijken de spelers van Liverpool veel groter dan hun opponenten.

Het al of niet bestaan van een thuisvoordeel in de sport is ook wetenschappelijk uitvoerig onderzocht. Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw zijn er tientallen studies verricht, en wat blijkt: spelen voor eigen publiek is inderdaad een voordeel. Of het nu gaat om voetbal, honkbal, ijshockey of basketbal: het winstpercentage van het thuisspelende team schommelt rond de 60. Bij voetbal gaat het zelfs richting 70 procent. Wetenschappers noemen zulke onderzoeksgegevens significant, ofwel 'niet toevallig'.

HET UITNADEEL VAN GEMEENTERAADSLEDEN

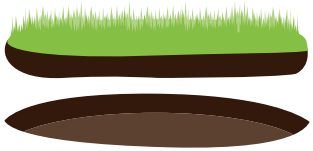
Terug naar gemeenteraadsleden en regionale samenwerking: waarom ligt dit zo problematisch? Regionale samenwerking moet voor gemeenteraadsleden voelen als het spelen van een uitwedstrijd en dat is ongunstig. Want tegenover thuisvoordeel staat 'uitnadeel'.

EEN LANGE REIS

Net als bij een echte uitwedstrijd is er afstand. Fysiek, want de regionale samenwerking gebeurt in de regel niet op het gemeentehuis, maar elders. Wil je er naar toe, dan zul je dus in beweging moeten komen. Ook bestuurlijk gezien is er afstand. Regionale samenwerking is een vorm van 'verlengd lokaal bestuur': het samenwerkingsverband is wel onderdeel van het gemeentebestuur, maar staat op afstand.

Verder is er beleidsmatig en financieel afstand. Gemeenteraden merken dat ze, behalve een jaarlijkse bemoeienis met de omvang van het budget, weinig invloed hebben op beleid en begroting van een samenwerkingsverband.

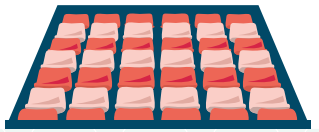

EEN ONBEKENDE GRASMAT

De thuisspelende club speelt de helft van het seizoen op zijn eigen grasmat en kent iedere losliggende zode. De bezoekers bespelen dezelfde grasmat één, hooguit twee keer per seizoen. Zo is het ook met het werk van samenwerkingsverbanden. De taken die ze uitvoeren zijn vaak specialistisch van aard, voor gemeenteraadsleden is hun werkterrein dikwijls moeilijk te doorgronden. Samenwerkingen kennen volgens sommigen een ondoorzichtige structuur waarin onduidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is. Ze zijn onbekend en dat maakt onbemind: wat je niet kent, waardeer je niet.

DE 12E MAN ONTBREEKT

Professionals die weten van de hoed en de rand ondersteunen het dagelijks bestuur van de samenwerking. Gemeenteraadsleden missen deze 12e man om samenwerkingsverbanden te doorgronden. Zelf hebben gemeenteraadsleden weinig tijd om eraan te besteden en vaak ontbreekt het aan capaciteit bij griffie of rekenkamer om het werk van gemeenteraadsleden te verlichten.

SPEEL BETERE UITWEDSTRIJDEN MET EEN BETER TEAM

Hoe komt een gemeenteraad af van het uitnadeel en het gevoel van het spelen van een permanente uitwedstrijd tegen de regio? Het antwoord in sporttermen: zorg voor een beter team dat beter speelt in uitwedstrijden, meer op de goal (het doel) van de regio. De gemeenteraad wordt een beter team door zich zelfbewust te bemoeien met samenwerkingsverbanden. Grotere betrokkenheid maakt de afstand kleiner en maakt het werkterrein (de grasmat) bekender. Meer bemoeienis hoeft niet te betekenen dat gemeenteraadsleden meer werk moeten doen, griffie en rekenkamer fungeren als 12e man en nemen werk uit handen. Spreek af om de aandacht voor samenwerkingsverbanden te verdelen onder de deelnemende gemeenteraden en stel rapporteurs aan die de gemeenteraad informeren. Richt daarbij de aandacht op de samenwerkingsverbanden waarvan de gemeenteraad vindt dat de maatschappelijke belangen het grootst zijn. Dat wil zeggen waar de impact voor burgers het grootst is, waar grote financiële belangen spelen of waar in het verleden iets is misgegaan. Wie zich zorgen maakt over de democratische legitimiteit van regionale samenwerking, zorgt voor een goed toegeruste gemeenteraad. Investeer in een beter team dat speelt in het linkerrijtje van het openbaar bestuur.

PLANBUREAU VOOR
DE LEEFOMGEVING

Hans Mommaas *directeur*

ENERGIE NEUTRAAL EN WEL NU

OVER ZORGVULDIGHEID IN TIJDEN VAN VERANDERING

Klimaatverandering en energietransitie; vergroening en circulair maken van de economie; een meer duurzame verbinding van voedselproductie, landbouw en natuur; veerkrachtige (stedelijke) regio's. Dat zijn de vier grote leefomgevingsopgaven zoals we die binnen het Planbureau voor de Leefomgeving voor de nabije toekomst onderscheiden. Het vormen clusters van verandering. Op zichzelf, maar nadrukkelijk ook in relatie tot elkaar. De opgaven zijn nogal omvangrijk.

PLANBUREAU VOOR DE LEEFOMGEVING

Hans Mommaas *directeur*

We hebben met elkaar afgesproken dat we binnen 30 jaar de draai maken uit een op koolstof gebaseerde economie. Dat is zo ongeveer binnen een half mensenleven. Gemiddeld genomen gaan mensen van rond de vijftig dat nog meemaken! In een korte periode van zo'n 200 jaar hebben we een in miljoenen jaren via trage, natuurlijke processen opgebouwde koolstofmassa op industriële schaal vrijgemaakt voor een revolutionaire ontwikkeling van onze beschaving: van veen naar kolen, naar olie, naar gas. Dat heeft veel goeds gebracht. Maar tegelijkertijd zijn we ons ervan bewust dat het subtiele klimaatverbanden heeft verstoord. Onze energievoorziening (en daarmee onze warmte-, voedsel-, woning-, kleding- en transportvoorziening) is niet "volhoudbaar".

Het besef van de noodzaak van de omslag is er. Natuurlijk, als mensen gevraagd wordt naar wat ze persoonlijk het meest bezig houdt, dan komen eerder zorgen in gedachten over gezondheid en veiligheid. Maar bij een vraagstelling die meer ruimte biedt aan 'systemische' overpeinzingen staan kwesties van de druk op de leefomgeving wel degelijk hoog op de aandachtlijst.

Ook in het beleid wordt de noodzaak breed gedeeld. Het 'Akkoord van Parijs' is door een overweldigende meerderheid van landen ondertekend. In VN verband zijn Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals) afgesproken. Het kabinetsakkoord van Rutte III kent een stevige klimaat en energie paragraaf. En ook in lokale collegeakkoorden staan kwesties van klimaat en energie, van een circulaire economie, van een vitaal platteland en van regionale (economische) ontwikkeling hoog op de agenda. In het Interbestuurlijke Programma zoals dat medio februari is afgesproken tussen de verschillende Nederlandse overheidslagen wordt dat andermaal onderschreven.

Daadkracht en ambitie zijn schone zaken. Vaak is er te weinig van. 'Richting geven, ruimte maken' was het motto van de Balans voor de Leefomgeving 2016. Willen maatschappelijke partijen (bedrijfsleven, publieke organisaties, NGO's, burgers) op de verschillende schaalniveaus (Europa, rijk, provincie, gemeente) hun rol kunnen spelen, dan is het nodig om een gedeeld speelveld te hebben, een gedeelde 'stip op de horizon', zodat er geïnvesteerd kan worden in een verwachtingsvolle toekomst. Een karavaan in beweging. Maar anderzijds kan een teveel aan daadkracht en ambitie, die loszingt van zijn fysieke, maatschappelijke en bestuurlijke omgeving, ook slecht uitpakken. Denk aan CO_2 opslag in 'Barendrecht' , denk aan provinciale opgaven voor 'Wind op Land', denk aan zonnepanelen en grondverwerving en denk aan 'van het gas af'. Burgers, bedrijven en bestuurders komen voor onzekerheden te staan. En dan liggen verstoorde verhoudingen op de loer. Zeker in een communicatiedicht en politiek gefragmenteerd landschap als het onze.

Nee, dit is geen pleidooi voor een verwatering van ambities, wel voor een goed doordachte maatschappelijke positionering daarvan. Twee zaken worden cruciaal in de realisatiefase waarin we ons in het kader van de grote veranderingen langzamerhand begeven: kennis van zaken en betrokkenheid.

En dat liefst in hun onderlinge verband. Om teleurstellingen te voorkomen, om een gedeeld comfort te vinden in tijden van onzekerheid, omwille van de transparantie, lerend vermogen, de noodzaak van collectieve verbeelding en de onderlinge samenwerking tussen burgers, bedrijven en bestuurders. Ja, er is veel onzeker en complex: wanneer staan de signalen de goede kant op om te gaan investeren in waterstof, warmtenetten, groen gas, CO_2 afvang? Hoe te voorkomen dat voortijdige keuzes hun eigen perverse consequenties oproepen met alle afgesloten ontwikkelkansen van dien? Hoe de afweging te maken tussen waterkwaliteit, landschap, dierenwelzijn, fijnstof en een gezonde agrarische bedrijfsvoering?

'Complexiteit' en 'onzekerheid' mogen in dat verband noch een vrijbrief zijn voor verkeerde daadkracht, noch voor vrijblijvendheid. Zo langzamerhand zijn we voorbij de fase van het experimenteren om het experimenteren. Graag een afrekenbare zoektocht, met ingebouwde afwegingsruimte en leervermogen. Maar het een kan niet zonder het ander. Juist omwille van de betrokkenheid. En graag met een scherp oog voor de benodigde kennisinfrastructuur.

Deels zal dat 'vanzelf' gaan: er komt een steeds rijkere datavoorraad beschikbaar, over tal van fysieke en maatschappelijke processen. Gewoon als bijproduct van onze verder digitaliserende leefomgeving. Ook wijzelf zijn, via onze mobiele telefoon, permanente data-generatoren. Die data gaan, als alles goed gaat, een verdieping en verrijking van de kennis-infrastructuur en dus de kennis-democratie opleveren. Maar dat laat onverlet dat we daar goed over moeten nadenken. Welke kennis en informatie is waarover en waar beschikbaar. Bijvoorbeeld over grondstoffenstromen, de energievoorziening, emissies. En welke niet? Bijvoorbeeld omwille van concurrentieverhoudingen, de onderlinge privacy, of gewoon omdat de informatie niet is georganiseerd. En hoe gaan we die berg aan data vervolgens benutten? Welke kernwaarden zijn daarbij richtinggevend? En liefst met iets van aandacht voor kwaliteit en de langere termijn.

Misschien kan dit in de verdere uitwerking van het Interbestuurlijke Programma wat nadrukkelijker voor het voetlicht komen. Omwille van de zorgvuldigheid en daarmee van de effectiviteit en legitimiteit van beleid.

RAAD VOOR VOLKSGEZONDHEID EN SAMENLEVING

Willemijn van der Zwaard *senior adviseur*

GEZIEN EN GEHOORD

LOKAAL BELEID DAT RECHT DOET AAN WAT LEEFT ONDER INWONERS

In april 2017 publiceerde de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) *De Zorgagenda voor een gezonde samenleving*. Een agenda met zes taaie vraagstukken voor de komende jaren. We vroegen cliënten, patiënten, mantelzorgers, vrijwilligers, zorg- en hulpverleners, bestuurders en gemeenten daarna om mee te denken over hoe nu verder. We ontvingen ruim 17.000 reacties vol ideeën over hoe het anders kan. Op basis van alle ervaringen die over deze vraagstukken met ons gedeeld zijn schreven we het essay *Gezien en gehoord. 17.000 ervaringen met zorg en hulp.*

RAAD VOOR VOLKSGEZONDHEID EN SAMENLEVING

Willemijn van der Zwaard — *senior adviseur*

In deze bijdrage vertalen we de drie principes uit Gezien en gehoord naar de context van het lokaal bestuur. Dat doen we omdat het niet alleen relevant is om te bepalen wat er op de lokale politieke agenda moet staan. Het is zeker zo belangrijk om stil te staan bij hoe gemeenten daarin te werk kunnen gaan. Hoe doen ze recht aan de behoeften, wensen en mogelijkheden van de inwoners die hun beleid aan den lijve ondervinden? Lees hier drie oproepen op basis van 17.000 ervaringen.

MAAK HET EENVOUDIG

Mensen die zorg of ondersteuning nodig hebben verdwalen nog te vaak. En ook mantelzorgers, vrijwilligers en zorg- en hulpverleners geven aan dat ze moeizaam hun weg vinden in alle regelingen. De eerste oproep draait daarom om het principe 'eenvoud': maak het eenvoudig voor de burger, bijvoorbeeld als het gaat om taalgebruik. We lazen ook een grote wens om toegang tot zorg en ondersteuning te vereenvoudigen. Een gemeentefunctionaris opperde hierover: *"Het toetsen van recht [op een voorziening] veroorzaakt veel papierwerk over en weer. Het diagnosticeren van de hulpvraag en de daarbij behorende oplossing(en) veel minder. Door het werkproces en de automatisering hierop in te richten wordt veel papierwerk voorkomen."* Eenvoudig is niet hetzelfde als simpel. De verschillen tussen mensen, organisaties en partijen maken 'eenvoud voor de burger' tot een complexe opgave. Maar wel een noodzakelijke opgave, vindt de RVS op basis van de raadpleging.

CREËER RUIMTE VOOR GRENZENWERK

In de raadpleging klonk ook een roep om meer domeinoverstijgend werken. Zeker op lokaal niveau, waar zorg en ondersteuning op andere levensterreinen steeds meer met elkaar verweven raken. Zo schreef iemand uit een gemeente: *"De regelgeving meer op één lijn brengen. Binnen de Wmo is er bijvoorbeeld veel ruimte voor maatwerk, maar binnen de Participatiewet en de Zvw/Wlz veel minder. Hierdoor kan de ene wet een oplossing voor de totale situatie van de cliënt in de weg staan."* In de praktijk blijkt het nog altijd lastig om grenzen tussen domeinen of wettelijke kaders te slechten. Neem de zorg voor jongeren rond hun 18e levensjaar. De harde leeftijdsgrens in de wetten leidt in de praktijk tot problemen, omdat 18 jaar lang niet altijd de passende leeftijd is om van het ene stelsel naar het andere stelsel over te stappen. In dergelijke situaties is het een terechte wens om domeinoverstijgend te willen werken.

Tegelijk zijn er in elke casus andere domeingrenzen aan de orde . 'Alles integraal' is daarom geen passend antwoord op de versnippering die mensen ervaren. Meer houvast biedt het principe 'grenzenwerk': gegeven de casus of de context kunnen omgaan met de grenzen die je tegenkomt. Daaronder ook je eigen grenzen als professional (ben ik nog de aangewezen persoon in deze casus?). Dat betekent dat lokale bestuurders zich bij nieuwe beleidsinitiatieven moeten afvragen: hoe borg ik hiermee de ruimte voor professionals en organisaties om afhankelijk van de casus grenzen te slechten? En dit 'grenzenwerk' is hard werken, zo blijkt bijvoorbeeld uit wat deze gemeentefunctionaris schrijft: *"Het betreft een ingrijpende wijziging van oude systemen, werkwijzen en financieringsvormen. Deze kan alleen in nauwe samenwerking tussen klant, financier en zorgverlener goed worden vormgegeven. Niet zozeer een belemmering, maar wel een opgave die tijd vraagt. Daarnaast is mijn ervaring dat recente jurisprudentie het invoeren van innovatieve concepten, met de klant als uitgangspunt, bemoeilijkt."*

STEL LEREN ALS DOEL IN VERANTWOORDING

Een derde oproep is de behoefte aan ruimte om te leren. Een oproep, die past in de actuele ambitie om administratieve lasten te verminderen. 'Leren' als principe vraagt om meer onderscheid tussen verschillende informatiestromen. Want niet alle informatie is voor iedereen relevant – en nog maar al te vaak voelt het aanleveren van informatie als eenzijdige plicht gebaseerd op wantrouwen. Iemand bij een gemeente schrijft over de informatiestroom: *"(...) Als gemeente financieren en ondersteunen we zoveel projecten. Tijd voor afstemming van het effect (die aanbieders wel zien) en het resultaat ontbreekt vaak ambtelijk. Te weinig informatie aanwezig om gericht te kunnen evalueren en daarna te kunnen specificeren / doorontwikkelen."*

Als we dit principe vertalen naar de inkoop van zorg en ondersteuning door gemeenten, liggen meerjarige in plaats van eenjarige afspraken met aanbieders voor de hand. Dan ontstaat tijd en ruimte om een partnerschap op te bouwen, waarin doelen en resultaten gaandeweg mogen worden bijgesteld op basis van opgedane ervaringen. En dan kan de vraag op tafel komen, wie welke informatie nodig heeft en welke vormen van verantwoording daarbij passen. Warme verantwoording impliceert een dialoog over hetgeen waarover verantwoord wordt. Niet alleen binnen gemeenten, maar met oog op bovenregionale aanbieders zeker ook tussen gemeenten.

VOORBIJ EEN VRIJBLIJVEND GESPREK

Lokaal beleid dat recht doet aan wat er leeft begint bij dat betrokkenen elkaar hun eigen rol gunnen en elkaars waarden ten aanzien van zorg en gezondheid respecteren. Zij delen in plaats van verdelen verantwoordelijkheid. Zoals een gemeentefunctionaris schrijft: *"Het begint met het elkaar beter te leren kennen, begrip voor elkaar te hebben en te benadrukken dat het belangrijkste, gezamenlijke doel is om inwoners van goede zorg te voorzien. Te beginnen met een overleg tussen alle partijen en van daaruit afspraken maken."* Om te zorgen dat zo'n gesprek over het delen van verantwoordelijkheden niet vrijblijvend wordt, stelt de RVS het volgende voor. De komende jaren wordt elk nieuw beleidsvoorstel aan de genoemde drie principes getoetst. Zo wordt duidelijk of het nieuwe plan recht doet aan wat er leeft: aan zorgen, behoeften en ervaringen die spelen bij zo veel verschillende betrokkenen. Wat ons betreft een sterk startpunt voor het uitvoeren van lokale politieke agenda's!

Nieuw plan: Eerst toetsen aan de volgende drie principes:

Eenvoud: Voor wie maak ik het eenvoudig, begrijpt de burger het?

Grenzenwerk: Kan ik hiermee voorbij domeingrenzen werken?

Leren: Welk inzicht levert dit mij en de ander op?

U kunt alle publicaties van de RVS downloaden op www.raadrvs.nl

RAAD VOOR DE LEEFOMGEVING
EN INFRASTRUCTUUR

Jan Jaap de Graeff — *voorzitter*

DE VERBINDENDE KRACHT VAN LANDSCHAP

GROTE OPGAVEN VOOR NIEUWE BESTUURDERS

Nederlandse wethouders en raadsleden staan de komende jaren voor grote duurzaamheidsopgaven. De klimaatafspraken van Parijs maken een snelle transitie van onze energievoorziening noodzakelijk. Daarnaast is er de opgave om ons voedselsysteem te verduurzamen en heeft het kabinet de ambitie om voor 2050 een circulaire economie te realiseren. Ondertussen moeten veel gemeenten anticiperen op de klimaatverandering, die vraagt om aanpassing van de waterhuishouding in de stad. Tot slot is in veel stedelijke agglomeraties sprake van een groot woningtekort waarvan de oplossing gepaard zal gaan met meer bereikbaarheidsproblemen.

RAAD VOOR DE LEEFOMGEVING EN INFRASTRUCTUUR

Jan Jaap de Graeff — *voorzitter*

Alle genoemde duurzaamheidsopgaven hebben nationale betekenis en zijn dus onderdeel van kabinetsbeleid. Tegelijk dient de oplossing in belangrijke mate in en door gemeenten gevonden te worden. Die hebben de mogelijkheid om verschillende opgaven te combineren, om eigen accenten te leggen en om te kiezen voor maatwerk dat past bij de eigen inwoners en bij de identiteit van het gebied. Dat laat onverlet dat onze openbare ruimte de komende decennia ingrijpend zal veranderen.

Een belangrijke vraag is of de grote duurzaamheidsopgaven een strakke centrale aansturing vereisen of dat juist maximaal ruimte geboden moet worden voor initiatieven van burgers en bedrijven. Deze twee uiterste uitvoeringstrategieën leggen het dilemma op tafel van enerzijds de wens om binnen de afgesproken planning vooraf vastgelegde (nationale) beleidsdoelen te halen en anderzijds de noodzaak van maatschappelijk draagvlak om het beleid kans van slagen te geven. Dat is niet eenvoudig. Zo laat de realisatie van de in het eerste energieakkoord opgenomen opgave voor de winning van windenergie op land zien hoe moeilijk het is om op basis van nationale afspraken te komen tot maatschappelijk gedragen lokale inpassing.

HET RLI-ADVIES VERBINDEND LANDSCHAP

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) heeft in een advies over landschap geprobeerd de twee verschillende aanvliegroutes met elkaar te verenigen en hoopt dat de lessen die daarbij werden geleerd een inspiratiebron kunnen zijn voor nieuwe gemeentebestuurders. De raad constateert dat landschap op veel verschillende manieren de verbindende schakel kan zijn bij het verwezenlijken van de grote verduurzamingsopgaven op gemeentelijk niveau. In zijn advies pleit de raad voor een strategie in het buitengebied waarin de grote (nationale) duurzaamheidsopgaven worden benut om nieuwe waardevolle landschappen te creëren. Een open gesprek met bewoners is daarbij cruciaal om te onderzoeken wat mogelijke betekenisvolle oplossingen kunnen zijn.

Voor zijn advies ging de raad in gesprek met bewoners van twee sterk verschillende gebieden: het open veenweidegebied in de Ronde Venen en het dichtbebouwde glastuinbouwgebied van het Westland. Gesproken werd over het veranderende landschap en over de waarden en betekenis die het landschap heeft voor de mensen die er wonen, werken en recreëren. Teruggeblikt werd naar 1950 waarbij de verhalen en ervaringen die daarbij op tafel kwamen zicht boden op veranderingen in het het landschap binnen enkele generaties. Daarbij zijn mooie plekken verdwenen, maar ook waardevolle nieuwe plekken ontstaan. Vervolgens werd vanuit de voor ons liggende duurzaamheidsopgaven vooruitgeblikt naar 2070 en de betekenis daarvan voor nieuwe landschappen. Deze gesprekken gaven een fraai inzicht in kernwaarden van het landschap die bij toekomstige veranderingen gekoesterd zouden moeten worden. Zo bleek dat Westlanders veel waarde hechten aan hun (uit veel kassen bestaande) landschap, een waarde die door hen geassocieerd werd met bereikbaarheid en beschikbaarheid van openbaar vervoer, met uitgaansmogelijkheden en met ruimte om te kunnen werken en sporten. Het terugblikken en vooruitblikken leverde ook in De Ronde Venen verhalen op over hoe het landschap in honderd jaar ingrijpend was veranderd, maar daar staan hele andere waarden voorop, met name de openheid en de schoonheid van het landschap. Beide bijeenkomsten hadden echter gemeen dat er groot begrip was voor veranderingen in de toekomst, dat er ideeën op tafel kwamen hoe die zouden moeten worden gerealiseerd, mits de onderliggende (per gebied verschillende) waarden zouden worden gerespecteerd.

WAT BETEKENT DIT VOOR BESTUURDERS

Alle gemeenten zullen visies moeten ontwikkelen om hun woonwijken van het gas af te krijgen. De overgang naar een circulaire economie zal ingrijpen op de werking van de lokale economie. Zowel de verduurzaming van het voedselsysteem als de noodzaak om onze energie duurzaam op te wekken zal gevolgen hebben voor de inrichting van het landelijk gebied. De concrete keuzes die in gemeenten gemaakt moeten worden om de vaak nationale doelen te behalen kunnen en zullen echter niet succesvol tot stand gebracht worden zonder draagvlak bij burgers.

Dit draagvlak komt niet vanzelf tot stand. Het is aan politici om de opgaven en de te behalen doelen helder te communiceren en bij het maken van keuzes verbinding te leggen met wat mensen belangrijk vinden. Bestuurders zullen het perspectief van deskundigen moeten combineren met het perspectief van burgers.

Door hen in een dialoog, zonder vooraf dichtgetimmerd plan, vanaf het begin te betrekken bij het bedenken van strategieën voor het uitvoeren van de duurzaamheidsopgaven. Door

expliciet de waarde en identiteit die mensen ontlenen aan hún landschap en hún omgeving een plek te geven in het toekomstig ruimtelijk ontwerp kunnen overheid en samenleving samen bouwen aan het waardevolle landschap van de toekomst. Mensen zijn niet per se behoudend, mensen begrijpen de noodzaak van verandering. Mits bestuurders hun wensen en waarden respecteren en betrekken bij de invulling van de duurzaamheidsopgaven van de toekomst.

Lees meer over advies 'Verbindend landschap' www.rli.nl/verbindend-landschap

SOCIAAL EN CULTUREEL PLANBUREAU

Paul Dekker — *programmaleider Waarden en Zingeving*

VERSCHILLEND HANDIG OPGELEID

VERSCHILLEND HANDIG OPGELEID IN DE GEMEENTE

EEN VERHARDENDE TEGENSTELLING

In discussies over maatschappelijke spanningen en politieke tegenstellingen spelen verschillen in opleidingsniveau een belangrijke rol. Die verschillen zijn niet nieuw. Decennia geleden stelden sociale wetenschappers al vast dat van alle eenvoudige kenmerken van mensen het opleidingsniveau het meest bepalend was voor de wijze waarop mensen in de samenleving stonden en zich politiek manifesteerden. De angst in Nederland is nu dat hoger- en lageropgeleiden sterker tegenover elkaar komen te staan.

SOCIAAL EN CULTUREEL PLANBUREAU

Paul Dekker — *programmaleider Waarden en Zingeving*

Overbruggende instituties (de kerk, bijbehorende verzuilde partijen, de dienstplicht, de dorpsschool, de sportvereniging) zijn verdwenen of hebben aan integrerende betekenis ingeboet omdat ze homogener zijn geworden of minder belangrijk als ontmoetingsplaats. In het onderwijs, het werk, het wonen en de vrijetijdsbesteding dreigen hoger- en lageropgeleiden steeds meer te gaan leven in 'gescheiden werelden'. De afstand tussen lager- en hogeropgeleiden groeit als het gaat om tevredenheid met de Haagse politiek en steun voor de Europese Unie. Partijpolitiek is er een sterke tegenstelling over hoe politiek bedreven moet worden tussen de aanhangen van 'lageropgeleidenpartijen' (PVV'ers en SP'ers met wantrouwen in de politiek en voor referenda) en van 'hogeropgeleidenpartijen' (D66'ers en GroenLinksers met vertrouwen in de politiek en tegen referenda). Bedenk bij deze 'opleidingstegenstelling' wel dat ze niet gaat over een gevolg van het genoten onderwijs. Opleidingsniveaus zijn wat we in enquêtes noteren en anderszins registreren, maar daarachter gaan verschillen schuil in aanleg, opvoedingsmilieus, buurten, inkomen, etc.

LOKALE POLITIEK

Hoe speelt de tegenstelling ten aanzien van de lokale politiek? Daar kan iets over worden gezegd aan de hand van de tabel op de rechterpagina met gegevens uit het Lokaal Kiezersonderzoek 2016 (in 2018 is het onderzoek herhaald maar de uitkomsten daarvan zijn nog niet beschikbaar). We maken een simpele tweedeling van lageropgeleiden (60% t/m mbo) en hogeropgeleiden (40% havo en hoger).

Het eerste blokje laat zien dat hogeropgeleiden positiever over de politiek zijn dan lageropgeleiden. Dat geldt zowel ten aanzien van de nationale als de lokale politiek, maar in het laatste geval zijn de verschillen wel kleiner. Lageropgeleiden hebben duidelijk meer vertrouwen in de lokale dan de nationale politiek. Bij hogeropgeleiden is dat verschil er niet.

De instemming met de drie stellingen in het tweede blokje laat zien dat hogeropgeleiden vaker vinden dat er wel genoeg inspraakmogelijkheden zijn en meer hechten aan een eindoordeel van de gemeenteraad. Lageropgeleiden zijn vaker voor meer referenda: 54% tegen 47% bij de hogeropgeleiden. Dat is een klein verschil.

Het verschil in steun voor bindende nationale referenda is aanzienlijk groter. De laatste twee rijen over participatie – opkomst bij de voorlaatste raadsverkiezingen en een maat met een brede waaier activiteiten (van contacten met politici t/m deelname aan actiegroepen en handtekeningenacties) – tonen een aanzienlijk grotere participatie onder de hogeropgeleiden (en dat geldt ook voor minder politieke activiteiten).

WAT TE DOEN?

Lokale politici zou ik drie suggesties willen doen om de opleidingsniveautegenstelling te verzachten:

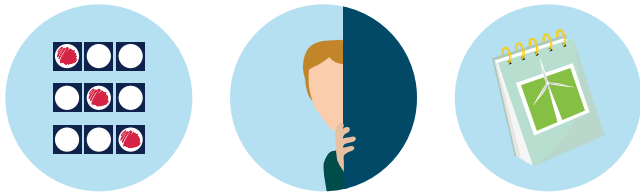
1 *Benadruk de tegenstelling niet (dat verscherpt haar juist), maar houd er wel rekening mee. Let op begrijpelijke taal en een open participatiecultuur. Wees sceptisch als een groepje hoog opgeleide activisten zich meldt als zaakwaarnemers van de hele bevolking.*

2 *Accepteer dat participatiewensen kunnen voortkomen uit wantrouwen. Referenda en andere 'harde' zeggenschap is niet bedoeld om vertrouwen in politici te genereren maar om hen te controleren en te corrigeren. Afschaffing van referenda bevestigt het wantrouwen.*

3 *Kijk voor verbinding naar de duurzaamheidagenda. Waren transities tot voor kort misschien vooral een dingetje van hogeropgeleiden, de komende jaren kunnen ze zeker ook grote financiële gevolgen hebben voor de lageropgeleiden. Hier moeten de handige brievenschrijvers en vaardige handwerkers elkaar kunnen vinden en ligt een basis voor meer wederzijds respect.*

Een versie van deze tekst met literatuurverwijzingen is te vinden op www.scp.nl

OPVATTINGEN EN PARTICIPATIE PER OPLEIDINGSNIVEAU (MET DIPLOMA AFGEROND) IN PROCENTEN VAN DE KIESGERECHTIGDE BEVOLKING	Allen	Lager-opgeleiden	Hoger-opgeleiden
Is tevreden over hoe de democratie in **Nederland** functioneert	**65**	56	78
Is tevreden over hoe de democratie in **uw gemeente** functioneert	**64**	59	73
Heeft vertrouwen in de Tweede Kamer	**42**	32	56
Heeft vertrouwen in de gemeenteraad	**48**	42	57
Heeft vertrouwen in de regering	**41**	32	55
Heeft vertrouwen in het College van B&W	**45**	42	51
Is het eens met 'Er zijn op dit moment voldoende manieren voor burgers om duidelijk te maken wat hun mening is over de gang van zaken hier in de gemeente'	**36**	32	41
Is het eens met 'Ook als burgers meepraten over beleid moeten de uiteindelijke beslissingen worden genomen door de gemeenteraad'	**56**	48	67
Is het eens met 'Over belangrijke beslissingen voor mijn gemeente moet vaker door alle burgers kunnen worden beslist in een referendum'	**51**	54	47
Ging stemmen bij de raadsverkiezingen 2014	**54**	48	63
Is anderszins lokaal politiek actief geweest	**19**	14	27

CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK

Tjark Tjin-A-Tsoi *directeur generaal*

DATA ALS BASIS

DATA ALS BASIS VOOR PUBLIEK VERTROUWEN

Het Centraal Bureau voor de Statistiek is bij wet in het leven geroepen om overheden te voorzien van betrouwbare statistische informatie om overheidsorganisaties te ondersteunen bij hun wettelijke taken. Het CBS als hét dataknooppunt van Nederland voor de gehele overheid. De vraag naar zowel landelijke statistieken als informatie op gemeentelijk niveau wordt steeds groter. De logische consequentie van decentralisaties en verstedelijking is bovendien dat het meer en meer de regionale en de lokale overheid is waar die vraag vandaan komt.

CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK

Tjark Tjin-A-Tsoi *directeur generaal*

Wettelijk is besloten om op één centrale plaats betrouwbare informatie te verzamelen en beschikbaar en toepasbaar te maken. Bij het CBS leveren meer dan 200 bronnen en leveranciers allerlei bestanden aan op alle aspecten van de samenleving. Zo ontstaat een unieke datainfrastructuur die van grote waarde is voor zowel de Rijksoverheid als voor decentrale overheden. Die heeft het CBS bij wet verkregen en daar gaat het conform wet- en regelgeving mee om en legt er verantwoording over af. Denk aan privacy wetgeving, zoals een Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Informatie en data vanuit het CBS zijn niet direct te herleiden naar personen en het CBS doet geen voorspellingen maar levert feiten.

Gaan feiten en politiek wel goed samen? Wie de verhitte debatten, ook bij de meest recente lokale verkiezingen, volgt krijgt de indruk dat vooral meningen en veronderstellingen de overhand krijgen. De vraagstukken waar gemeenten voor staan zijn talrijk en complex. Van energietransitie tot ondermijning. Van toereikend woonaanbod tot aanpak van schuldarmoede. Het aantal partijen in een raad is toegenomen, de samenleving kijkt kritisch mee en wil inspraak. Het belang van effectiviteit en verantwoording is daarmee verder toegenomen. Wanneer besluiten worden genomen zonder dat daar gedegen data aan ten grondslag liggen kun je wachten op politieke en bestuurlijke problemen. Ook ideologisch gedreven besluitvorming kan alleen effectief zijn als besluiten worden genomen en beleid wordt gemaakt op basis van uitgangspunten die met data worden onderbouwd. Data zijn de basis voor goed bestuur. Data zijn ook de basis voor publiek vertrouwen. Door data uit verschillende bronnen bij elkaar te brengen en te combineren, ontstaat bruikbare informatie die inzicht biedt in maatschappelijke verschijnselen en die als basis kan dienen voor een onderbouwde en effectieve aanpak.

Door een betrouwbare en onafhankelijke bron te gebruiken en het maatschappelijk fenomeen feitelijk te beschrijven zorg je er ook voor dat de arena van meningen weer een politieke arena kan worden waar op basis van een gedeeld en data-gebaseerd beeld van een vraagstuk, met elkaar de discussie over ambities, reikwijdte en de gewenste samenleving kan worden gevoerd. Van mening naar visie.

Transparantie en open communicatie over tal van vraagstukken en onderliggende data zal steeds meer een vereiste worden. De hoeveelheid data in onze samenleving groeit exponentieel. Gemeenten verzamelen van oudsher al veel informatie. Nieuw is de hoeveelheid en de snelheid van data, de technische mogelijkheid om data te koppelen en een integraal beeld te geven. Dit vormt de basis om de goede besluiten te kunnen nemen en de effecten van beleid te monitoren. Goede besluiten in termen van kwaliteit en efficiency. Ook de besteding van financiële middelen kan daarmee gerichter en de verantwoording wordt eenvoudiger. Van schieten met hagel naar effectief beleid.

Door constant te beschikken over *real time* data kan beleid voortdurend worden afgestemd op de feitelijke situatie. Data die ook beschikbaar komen in de samenleving, want steeds meer overheden gaan ertoe over hun data beschikbaar te stellen. Een samenleving die daarmee ook meekijkt en meedoet bij beleids- en besluitvorming en corrigeert waar zij dat nodig acht.

Met de decentralisaties staan gemeenten steeds meer aan de lat voor vraagstukken die een landelijk karakter hebben maar lokale en regionale invulling krijgen. Regionaal en lokaal maatwerk is nodig om vraagstukken vanuit de complexiteit en de veelheid van aspecten te benaderen. Ook die slag, die belofte die de overheid naar haar inwoners heeft gedaan, kan alleen maar met onderliggende data worden waargemaakt. Daarbij dienen landelijke data verbijzonderd te worden naar regionale en lokale data.

Dit werkt ook andersom: het verzamelen van data over lokale en regionale fenomenen zorgt ervoor dat het beeld van de werkelijkheid naar de Haagse arena komt. Ook daar de echte feiten. Decentrale overheden kunnen op deze manier met elkaar regie voeren op landelijke beelden. Alleen al hierom moet worden voorkomen dat er op allerlei niveaus en in alle gemeenten eigen en onderling niet consistente data-infrastructuren ontstaan, met verschillende definities, van wisselende kwaliteit en op verschillende niveaus beveiligd (of juist niet!).

Nu al werkt het CBS met een groot aantal gemeenten samen. Op basis van maatschappelijke vraagstukken brengen we gezamenlijk in kaart waar databehoeften liggen. De uitkomst is steeds lokaal maatwerk voor de lokale samenleving om met college en gemeenteraad samen te bepalen welke vraagstukken op welke wijze worden ingevuld. Het uiteindelijke besluit blijft een politiek-bestuurlijke afweging. Maar dan wel *evidence based*, kwalitatief, effectief en geheel te verantwoorden. Op die manier bouwen we met elkaar aan een landelijk dekkend netwerk van regionale en lokale gegevens op tal van vraagstukken en maatschappelijke opgaven waar gemeenten voor aan de lat staan. En zo vormen data de basis voor goed bestuur en voor publiek vertrouwen.

RATHENAU INSTITUUT

Melanie Peters — *directeur*

DURF TE VRAGEN

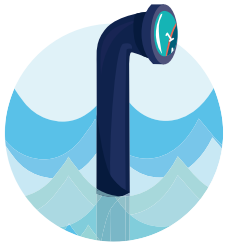
Steeds meer verantwoordelijkheden liggen in Nederland op lokaal niveau. Denk aan wat 'maatschappelijke ondersteuning' heet of denk aan initiatieven waar steden hun eigen klimaatbeleid maken. De filosofie is dat op het lokale niveau, dicht bij de burger, betere afwegingen gemaakt kunnen worden. Wie heeft het hardste zorg nodig en hoe kan die het best geleverd worden? Welke energie-opties zijn geschikt voor ónze gemeente? Hoe gaan we om met het plaatsen van windmolens in een wijk? Wie is betrokken bij een dergelijke beslissing? Decentralisering is slim. Benjamin Barber zei het al: "*If mayors ruled the world...*".

RATHENAU INSTITUUT

Melanie Peters — *directeur*

In de praktijk blijkt deze nieuwe verantwoordelijkheid inderdaad voor nieuw elan te zorgen. Het brengt het debat dichter bij ons burgers. In Utrecht, waar ik woon, is dat al heel duidelijk; ik merk het als ik de energiedebatten volg die de wethouder initieerde. Of als ik lees over de initiatieven op het gebied van data en de zorgvuldigheid waarmee geëxperimenteerd wordt door de gemeente. Maar ik merk het enthousiasme ook bij bijeenkomsten van de VNG. In de praktijk zijn het natuurlijk niet de burgemeesters alleen, maar ambtenaren en bestuurders samen met burgers en organisaties die de wereld *"rulen"*. Zoals Barber zei: *"... and they are already doing it"*.

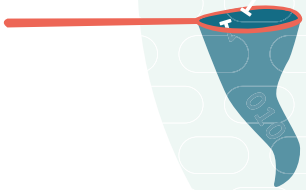
KENNIS VOOR ONZE TOEKOMST

Gemeenten zijn serieus op zoek naar kennis voor verantwoord beleid. Kennis voor het gemeentelijk beleidsniveau en de praktijk verschilt van de kennis die aan universiteiten wordt geproduceerd of door de rijkskennisinstellingen. Het Rathenau Instituut onderzocht recent deze wisselwerking. In het domein van de Wmo en gezondheid bleek het nog niet makkelijk voor vraag en aanbod om elkaar te vinden. In *living labs*, zo zagen we, wordt juist samen nieuwe kennis gemaakt, specifiek voor lokale maatschappelijke opgaven. Maar daar is het weer moeilijk te leren van de casuïstiek voor een volgend project. Publiek-publieke kennissamenwerkingen moeten zich nog verder ontwikkelen. Ook het gebruik van *big* (en *small*) data moet nog veiliger worden uitgewerkt.

Het is boeiend om te zien hoe het kennislandschap in beweging is en wat het ook al wél oplevert.

UITDAGING VOOR GEMEENTEN EN LOKALE BESTUURDERS

We deden vanuit ons instituut de laatste jaren veel onderzoek naar de digitalisering van de samenleving. We constateerden dat, als het gaat om privacy van de burger, het niet alleen van belang is data op een goede manier te verzamelen en te beheren. Het is cruciaal ook te kunnen traceren hoe datastromen worden gecombineerd. Hoe ze via bewerking door vaak onbekende algoritmen leiden tot profielen van burgers of zelfs tot automatische beslissingen over hen. Bij het zoeken van een boek vinden we dat misschien handig, maar van de overheid verwachten we transparantie, dat beslissingen uitgelegd kunnen worden.

We rekenen erop dat het beleid inclusiviteit, gelijke behandeling en onze rechten met betrekking tot veiligheid, gezondheid en zorg waarborgt. We concludeerden dat deze en andere mensenrechten bij dit soort toepassingen makkelijk in het geding kunnen zijn. Een opgave dus voor gemeenten om deze te waarborgen en ook de lokale politieke beslissers hierin 'mee te nemen'. Dat geldt zeker als er IT-systemen worden ingekocht.

DE VRAAG ACHTER DE VRAAG

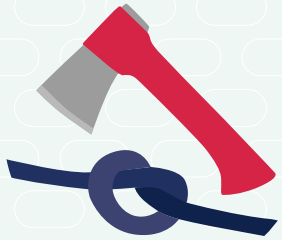
Misschien nog wel belangrijker dan data en kennis, is de moed om vragen te stellen. Te onderzoeken wat de vraag achter de vraag van burgers is. Stellen we als gemeente of als burgers wel de juiste vragen? Wat is werkelijk het probleem? Pas dan kunnen goede antwoorden geformuleerd worden.

Het kan een valkuil zijn, meer data en meer kennis verzamelen. Want op welke vraag geven die antwoord? Het Rathenau Instituut ontwikkelde methoden om deze "vraagarticulatie" te vergemakkelijken. Recent deden we bijvoorbeeld onderzoek naar geothermie - aardwarmte die gewonnen kan worden uit diepe aardlagen. Een veelbelovend alternatief voor gaswinning waar de provincie Brabant graag mee aan de slag wil. Door verwachtingen van partijen als TNO, bedrijven, bewoners en bijvoorbeeld ook het drinkwaterbedrijf in kaart te brengen, ontstond een beeld van een mogelijk te volgen proces en de openstaande vragen die nog beantwoord moeten worden. Door partijen vroeg te betrekken, ontstaat ruimte maar het is geen *quick fix*. Er moet nu werkelijk tijd genomen worden om de openstaande vragen te beantwoorden nog voor besluitvorming kan plaatsvinden. "Samen kennis aanboren". Zo heet het uiteindelijke rapport dat we leverden.

MOED GEVRAAGD

Besturen vergt uiteindelijk moed. Dingen durven benoemen, durven beslissen, populair zijn en toch onpopulaire maatregelen durven nemen.

Benjamin *Barber* had het over *interdependency*, wederzijdse afhankelijkheid. Het gaat erom dóór te vragen tot de juiste vragen geformuleerd zijn. Tot helder is dat dát de vragen zijn waarvoor we elkaar nodig hebben. Bij al deze processen moet duidelijk zijn dat geen enkele hoeveelheid kennis of data die verantwoordelijkheid kan overnemen. Het is een proces van mensen onderling. Beleid en beslissingen horen ondersteund te worden door kennis. *But don't let data rule your world!*

COLOFON

UITGAVE

Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Juni 2018

EINDREDACTIE

Roelie Lenten
Siewert Pilon
Niek Ritzen

VORMGEVING EN GRAPHICS

creaid CONCEPTS

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) is het strategische adviescollege voor regering en parlement op het brede domein van de fysieke leefomgeving.
www.rli.nl

De Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) adviseert over de inrichting en het functioneren van de overheid. De ROB besteedt in het bijzonder aandacht aan democratie, rechtsstaat en financiële verhoudingen.
www.raadopenbaarbestuur.nl

De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) is een onafhankelijk adviesorgaan voor de regering en parlement en heeft tot taak strategische adviezen te geven over het te voeren beleid. Alle aspecten die van invloed zijn op de gezondheid en het functioneren van burgers in de samenleving worden bij de adviezen betrokken.
www.raadrvs.nl

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) heeft tot taak de regering te informeren en adviseren over vraagstukken die van groot belang zijn voor de samenleving. De adviezen van de WRR zijn sector- en departementoverstijgend en multidisciplinair. Ze gaan over de richting van het overheidsbeleid voor de langere termijn.
www.wrr.nl

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) is het nationale instituut voor strategische beleidsanalyses op het gebied van milieu, natuur en ruimte. Het PBL draagt bij aan de kwaliteit van de politiek-bestuurlijke afweging door het verrichten van verkenningen, analyses en evaluaties waarbij een integrale benadering vooropstaat.
www.pbl.nl

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft als taak het publiceren van betrouwbare en samenhangende statistische informatie, die inspeelt op de behoefte van de samenleving.
www.cbs.nl

Het Rathenau Instituut doet onderzoek naar maatschappelijke aspecten van wetenschap, innovatie en nieuwe technologieën.
www.rathenau.nl

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) verricht sociaal-wetenschappelijk onderzoek en rapporteert hierover aan regering en parlement.
www.scp.nl

ØM ØVER NA TE DENKEN